

TUR232 ESKİ ANADOLU TÜRKÇESİ GRAMERİ

(2. HAFTA)

B. 1. Selçuklu Dönemi Türkçesi

Anadolu bölgesinde kurulup gelişmeye başlayan Selçuklu dönemi Türkçesi, bir yandan konuşma diline dayalı bir yazı dili oluşturma mücadelesi verirken, bir yandan da birer kültür dili durumundaki Arapça ve Farsçaya karşı mücadele yürüttüğü bir dönemdir. Bu nedenle ortaya konan eserler oldukça sınırlıdır.

Bu dönemde yazılan eserlerin başında karışık dilli eserler yer almaktadır. Bu eserlerin Eski Türk yazı dilinden yeni bir yazı diline, daha doğrusu Eski Anadolu Türkçesi'ne geçiş dönemini temsil eden nitelikli eserler olduğu görüşü yaygındır. Buna karşılık Şinasi Tekin'in temsil ettiği görüş, bu türlü eserlerde görülen ikili oluşumun, Eski Anadolu Türkçesinin tarihî gelişmesi ile ilgili organik özellikler olmayıp ya o eserlerin farklı bölgelerde kopya edilmiş olmasından kaynaklanmaktadır ya da Türkistan'dan gelmiş bazı kişilerin ağız özelliklerinin etkisine dayanan özellikler olduğu yönündedir. Böyle iki farklı görüş olması dolayısıyla bu tartışma dil literatürüne "Olga-Bolga Sorunu" olarak geçmiştir. Karışık dilli eserler: *Behçetü'l-hada'ik fi mev'izeti'l-halayık, Kıssa- Yusuf, Kuduri Tercümesi ve Feraiz Kitabı*'dir.

Genel olarak Selçuklu Dönemi Türkçesine bakıldığı zaman 13. yüzyıl öncesi ile ilgili bilgiler yok denecek kadar azdır. Selçuklular döneminden kalan eserlerin azlığı, bu dönem hakkında bilgi edinme konusunda güçlük çıkarmaktadır. Savaşlar ve karışıklıklar nedeniyle 11.-12. yüzyıllara ait eserler günümüze ulaşamamıştır. Ele geçirilen eserler ise 13. yüzyıla aittir. Bu yüzyılda yazıldığı bilinen ancak günümüze kadar gelemeyen ya da daha sonraki dönemlerde kaleme alınan eserler de tespit edilmiştir. Bunlar tahminen 13. yüzyılda kaleme alınmıştır. En eskisi Şeyyad İsa'nın olduğu bilinen Salsal-name'lerle, 15. yüzyılda yazıya geçirilen *Battal Gazi Hikâyeleri* ve 11. yüzyılda Danişmend Gazi etrafında gelişen kahramanlık olaylarını anlatan *Danişmend-name* adlı eserlerdir.

Selçuklu Dönemine ait ilk eserler, Ahmet Fakih, Mevlana Celaleddin-i Rumi, Sultan Veled, Şeyyad Hamza, Hoca Dehhani ve Yunus Emre'ye aittir.

AHMED FAKİH

Anadolu da Türkçe şiirler yazan en eski şair Ahmed Fakih'tir. Ahmed Fakih, 13. yüzyılın ilk yarısında yaşamış, hayatıyla ilgili bilgilerin daha çok menkıbelere dayandığı bir şairdir. Ahmed Fakih hakkındaki ilk bilgiler Fuat Köprülü tarafından verilmiştir.

Ahmed Fakih'in bilinen iki eseri vardır. Bunlardan biri *Çarh-name*, diğeri ise *Kitabu Evsaf-ı Mesacidi'ş-şerife'dir*.

Çarh-name: Din ve tasavvuf konusunda yazılmış öğretici nitelikli bir eserdir. Dünyanın faniliğinden kıyamet gününden söz eden şair okuyucuyu o güne hazırlamak konusunda uyararak sabırlı ve alçak gönüllü olmak gibi bazı öğütler vermektedir. 13. yüzyılın ürünü olup 83 beyit kadardır.

Mecdut Mansuroğlu, *Ahmed Fakih - Çarh-name*, İstanbul 1956.

Kitabu Evsaf-ı Mesacidi'ş-şerife: Eser mesnevi biçimindedir. Eserin bazı bölümleri hece ölçüsüyle yazılmıştır. Arkadaşlarıyla hacca giden şair, gidip gördüğü Şam, Kudüs, Mekke, Medine şehirlerini ve oradaki kutsal yerleri anlatmıştır. Eser Hasibe Mazioğlu tarafından tanıtılmıştır.

- Hasibe Mazioğlu, *Ahmed Fakih - Kitabu Evsaf-ı Mesacidi'ş-şerife*, Ankara 1974.

MEVLANA CELALEDDİN-İ RUMÎ

Türk dünyasının olduğu kadar bütün islam dünyasının en büyük mutasavvıfı, bilgini, düşünürü, şairi olan Mevlana, Horasan'ın Belh şehrinde doğmuştur. Babasının Belh'ten ayrılmasıyla ailesiyle birlikte Bağdat'a oradan Mekke'ye ve sonra da Şam yoluyla Anadolu'ya gelmiş, Anadolu'da Malatya, Erzincan ve Larende'de kalıp Konya'ya gitmiştir. Hayatının kalan kısmını burada geçirmiştir.

Mevlana'nın *Divan-ı Kebir*, *Mesnevi*, *Fihî Mafih*, *Mektubat*, *Mecalis-i Seba* adlarını taşıyan eserlerin hemen hepsi Farsçadır. Farsça şiirleri arasında bazı Türkçe kelimeler

de kullanılmıştır. Bunun yanında Mevlana'nın Farsça-Türkçe karışık birkaç manzumesiyle sırf Türkçe beyitleri de bulunmaktadır.

Mecdut Mansuroğlu, *Mevlana Celaleddin Rumi'de Türkçe Beyit ve İbareler, Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten 1954*, 207-220.

SULTAN VELED

13. yüzyılda eser veren Anadolu Türkçesinin ilk mutasavvıf şairlerindedir. Mevlana Celaleddin Rumi'nin oğludur. Babasının ölümünden sonra Mevlevilik tarikatının esaslarını hazırlamış ve bu tarikatı kurmuştur.

Sultan Veled, Oğuz Türkçesinin Anadolu'daki ilk sade şiir örneklerini vermiştir. Şiirlerinin yanında nesir de yazmıştır. *İbtida-name*, *Rebab-name*, *İntiha-name* adlı üç mesnevisi, bir *Divan*'ı bir de tasavvufu işleyen *Maarif* adında mensur bir eseri vardır. Divanı ve üç mesnevisi Farsçadır. *İbtida-name* ve *Rebab-name* adlı eserlerinde Türkçe beyitler bulunmaktadır.

- Mecdut Mansuroğlu, *Sultan Veled'in Türkçe Manzumeleri*, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul 1958.

ŞEYYAD HAMZA

13. yüzyılda dini tasavvufi tarzda eser vermiş şairlerden birisidir. Hayatı hakkında kesin bilgi yoktur. Şairin gazel, kaside ve dörtlük şekilleriyle yazılmış, daha çok aruz vezninde olan manzumeleri mevcuttur. Hece ölçüsüyle de yazılmış şiirleri olan şair, hece ölçüsünde daha başarılı örnekler sunmuştur. Bilinen iki eseri vardır: *Yusuf ve Zeliha* ile *Dasitan-ı Sultan Mahmud*.

Yusuf ve Zeliha: Kuran'da geçen Yusuf kıssasına dayanan eser, 1529 beyitten oluşmaktadır. Eser, Anadolu sahası Türk edebiyatının, bir başka deyişle Divan edebiyatının bilinen ilk Yusuf u Züleyha'sı olması bakımından önemlidir. Arzun fa'ilâtün / fa'ilâtün / fâ'ilün kalıbıyla yazılmış olan mesnevi 1529 beyittir. İslâmi edebiyatların ortak konulu eserlerinden olan Yusuf u Züleyha'nın aslı Kur'an'daki Yusuf kıssasına dayanmaktadır. Şeyyad Hamza ayrıca Kur'an tefsirlerinden de yararlanarak konuyu kendi duygu ve düşünce dünyası içerisinde geliştirerek anlatmıştır. Bu eser gerek vezin gerekse imla bakımından iyi bir nüsha olmamakla birlikte eski Anadolu

Türkçesinin ilk örneklerinden olması ve dönemin ses ve imla özelliklerini tanıtması bakımından önemlidir.

- Dehri Dilçin, *Şeyyad Hamza - Yusuf ve Zeliha*, Türk Dil Kurumu Yayınları, İstanbul 1946.
- Osman Yıldız, Yusuf u Zeliha (Destan-ı Yusuf), Giriş-İnceleme-Metin-Sözlük, Akçağ Yayınları, Ankara 2008.

Dasitan-ı Sultan Mahmud: 79 beyitlik nasihat-name tarzında yazılmış küçük bir mesnevidir.

- Sadettin Buluç, “Şeyyad Hamza’nın Bilinmeyen Bir Mesnevisi”, *Türkiyat Mecmuası*, 15, 1968.

HOCA DEHHANİ

Dehhani, Anadolu’da divan şiirinin din dışı konularda şiirler yazan bilinen ilk şairidir. Bir kasidesinde Horasan’dan Anadolu’ya geldiğini ve tekrar oraya dönmek istediğini söyleyen Dehhani’nin hayatı hakkında bilinenler çok azdır. Selçuklu Sultanı Üçüncü Alaeddin Keykubad’ın takdirini kazanmış ve sultan tarafından bir “Selçuklu Şehnamesi” yazmakla görevlendirilmiştir. Şairin, Farsça olarak 20.000 beyitlik Selçuklu Şehnamesi yazdığı, ancak bu eserin günümüzde ele geçmediği söylenmektedir. Dehhani’nin dil tarihimizdeki önemi, şiirlerinde ele aldığı konular açısından olduğu kadar dili ve üslubu nedeniyle.

- Mecdut Mansuroğlu, *Anadolu Türkçesi (XIII. Asır) Dehhani ve Manzumeleri*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayını, İstanbul 1947.

YUNUS EMRE

Yunus Emre, Türk tasavvuf şiirinin en önemli temsilcisidir. Hayatı hakkında çok az şey bilinen Yunus Emre’nin, on üçüncü yüzyılın ikinci çeyreği ile on dördüncü yüzyılın ilk çeyreğinde yaşadığı düşünülmektedir. Bazı araştırmacılar Sarıköy’de yaşadığını, bazılarıysa Karamanlı olduğunu düşünür. Hacı Bektaş Veli’nin bir eserine dayanarak Sarıköy’de yaşadığı ihtimali daha güçlü görünmektedir. Ölümü 1320 olarak kabul edilen Yunus Emre’nin seksen iki yaşında öldüğü söylenir. Buna göre doğum tarihi de 1238 yılına denk gelmektedir. Yunus Emre’nin eserleri yaşamı hakkında bazı bilgiler

içermektedir. Bütün bir Anadolu'yu dolaştığı, Mevlana'yı gördüğü eserlerinde geçen cümlelerden anlaşılmaktadır.

Yunus Emre; Ahmet Fakih, Hoca Dehhani, Şeyyad Hamza gibi çağdaşlarıyla birlikte Oğuzcanın yazı dili olarak gelişiminde önemli rol oynamış, çağdaşlarının her zaman önünde yer almış ve kendinden sonra gelen şairlere de öncülük etmiştir.

Yunus Emre'nin *Risaletü'n-Nushiye* adlı bir mesnevisi ile pek çok mesnevisi yapılan *Divan'ı* vardır.

- Abdalbaki Gölpınarlı, *Yunus Emre Divan ve Risaletü'n-Nushiyye*, Der Yayınları, İstanbul 1991.
- Mustafa Tatçı, *Yunus Emre Divanı - Tenkitli Metin*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1990.